

## Streszczenie

### rozprawy doktorskiej pt.

### "Kognitywna analiza czasowników percepcji wzrokowej w języku rosyjskim i polskim"

Na funkcjonowanie człowieka ma wpływ niezwykle wiele czynników, będących często czynnikami immanentnymi. Nad istnieniem niektórych z nich na co dzień nawet się nie zastanawiamy, jednak ukierunkowana refleksja prowadzi do uzmysłowienia sobie, że życie bez tych składowych byłoby niewyobrażalne – jednym z takich czynników jest, niewątpliwie, percepcja wzrokowa.

Zmysł wzroku nie bez powodu jest zagadką, która od wieków nurtuje przedstawicieli różnorodnych dyscyplin naukowych, a przede wszystkim biologów, fizyków, filozofów, psychologów, a także kulturoznawców. We współczesnym dyskursie pojawiają się takie pojęcia jak *kultura wizualna*, *przewrót wizualny*, które są m.in. odpowiedzią na rozwój nowych technologii bazujących na kulturze obrazu.

Percepcja wzrokowa nie pozostaje również niezauważona przez językoznawców reprezentujących różne kierunki metodologiczne, szczególnie interesującym polem badawczym wydaje się być jednak dla nurtu językoznawstwa kognitywnego, gdyż żaden inny kierunek współczesnego językoznawstwa nie akcentuje tak silnie pierwiastka ludzkiego w języku, opierając się m.in. na pojęciach antropocentryzmu, powiązań języka z procesami mentalnymi, zważając na kreację językowego obrazu świata.

W pracach poświęconych lingwistyce kognitywnej niejednokrotnie podkreśla się, przytaczając słowa W.A. Maslovej, że podstawą języka i jego kategorii jest doświadczenie cielesne człowieka i że tylko poprzez wykorzystanie tego doświadczenia człowiek wychodzi w bardziej abstrakcyjne sfery i buduje swoje wyobrażenia o postrzeganych elementach otaczającej rzeczywistości. Percepcja wzrokowa jak żaden inny ze zmysłów rozszerza ludzkie doświadczenie w sposób wielokierunkowy, stanowi ona dla nurtu językoznawstwa kognitywnego temat niezwykle naturalny, wpisany poniekąd w istotę swych założeń.

W niniejszej pracy podjęta została próba analizy fragmentu językowego obrazu świata – konceptu *percepcji wzrokowej* w języku rosyjskim i polskim na podstawie reprezentacji czasownikowej ww. konceptu.

Sformułowana została hipoteza badawcza, zgodnie z którą koncept *percepcja wzrokowa* charakteryzuje się zarówno cechami uniwersalnymi, jak i posiada cechy właściwe tylko dla danego języka.

Koncept *percepcji wzorkowej* zbadano przez pryzmat lingwistyki kognitywnej. Jako podstawa metodologiczna posłużyło podejście semantyczno-kognitywne (семантико-когнитивный подход) zaprezentowane przez Z.D. Popową i I.A. Sternina (Попова, Стернин 2007). Określenie *семантико-когнитивный подход*, jak podkreślają sami autorzy, akcentuje badanie współzależności semantyki z conceptosferą narodu, wzajemny stosunek procesów semantycznych i kognitywnych. Termin *conceptosfera* to całokształt konceptów w świadomości człowieka. Poszczególne koncepty są wzajemnie powiązane. Badając jeden koncept, odkrywamy jego powiązania z innymi konceptami.

Koncept definiujemy za M.W. Pimenową jako: *«некое представление о фрагменте мира или части такого фрагмента, имеющее сложную структуру, выраженную разными языковыми способами и средствами. Концептуальный признак объективируется в закреплённой и свободной формах сочетаний соответствующих языковых единиц – репрезентантов концепта. Концепт отражает категориальные и ценностные характеристики значений о некоторых фрагментах мира. В структуре концепта отображаются признаки, функционально значимые для соответствующей культуры»* (Попова, Стернин 2007: 34).

W strukturze konceptu oprócz informacji encyklopedycznych uwzględniany jest także komponent interpretacyjny, który zależy od świadomości społecznej oraz od kognitywnej aktywności człowieka. Pierwiastek interpretacyjny zakłada więc obecność elementów wartościujących, konotacyjnych, pragmatycznych.

Powyzsze informacje ściśle korespondują z kluczowym dla niniejszej pracy terminem *definicja kognitywna* autorstwa J. Bartmińskiego, który podkreśla brak wyraźnej granicy między faktami językowymi i pozajęzykowymi: *"Definicja kognitywna za cel główny przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. ze sposobu utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania"* (Bartmiński 1988: 169-170). J. Bartmiński zaznacza, że najważniejszy jest poznawczy aspekt takiej definicji, jednostką definiowaną jest przedmiot mentalny z uwzględnieniem całego bogactwa jego wszechstronnej charakterystyki.

Lingwistyka kognitywna bada m. in. językową reprezentację conceptów, utrwaloną w semantyce jednostek leksykalnych. Język jest więc jednym ze środków dostępu do sfery mentalnej człowieka i do jego conceptosfery.

Istnieje niewątpliwie wiele schematów badania conceptów jako fragmentów językowego obrazu świata. Zastosowany przez nas schemat bazuje (choć nie w pełnym wymiarze) na metodologii zaproponowanej przez ww. Z.D.Popową i I.A. Sternina.

Badając concept *percepcji wzrokowej* uwzględnialiśmy m.in. następujące etapy:

- utworzenie pola nominatywnego conceptu w języku rosyjskim i polskim,
- wydzielenie kluczowych słów conceptu,
- analizę i opis semantyki jednostek leksykalnych, należących do pola nominatywnego. Oprócz definicji słownikowych czasowników percepcji wzrokowej uwzględnione zostało użycie tych czasowników w dyskursie oraz w ustabilizowanych związkach wyrazowych.
- kognitywną interpretację rezultatów opisu semantyki materiału egzemplifikacyjnego, zwrócenie uwagi na związek conceptu *percepcji wzrokowej* z innymi conceptami. Podjęta została próba wydzielenia jądra conceptu, jego bliższych i dalszych peryferii. Uwzględnione zostały cechy wartościujące, konotacyjne zgodnie z założeniami wspomnianej już wyżej *definicji kognitywnej* J. Bartmińskiego.

Wydzielenie materiału do analizy nie należało do prostych zadań z uwagi na immanentną obecność percepcji wzrokowej w rzeczywistości pozajęzykowej, jak również ze względu na bogatą reprezentację tego zmysłu człowieka na poziomie językowego wyrażenia różnymi częściami mowy. Nawet, gdy ograniczamy się tylko do reprezentacji czasownikowej, problem doboru materiału egzemplifikacyjnego nie rozwiązuje się całkowicie. Bardzo wiele czasowników percepcji wzrokowej znajduje się na granicy pól leksykalno-semantycznych i zdarza się, że trudno jest jednoznacznie zakwalifikować wybrany czasownik do tego czy innego pola.

Podejmując próby klasyfikacji czasowników percepcji wzrokowej językoznawcy często dochodzą do odmiennych wniosków, co uwarunkowane jest oczywiście przyjęciem różnych kryteriów klasyfikacyjnych. W związku z tym trudno pokusić się o stwierdzenie, że istnieje jedna, w pełni określona grupa czasowników percepcji wzrokowej. Zbieżność w klasyfikacji obserwuje się w stosunku do centrum danego pola leksykalno-semantycznego, im dalej od centrum, tym, oczywiście, bardziej zauważalne są rozbieżności

Czasowniki percepcji wzrokowej, stanowiące materiał egzemplifikacyjny dla niniejszej pracy zostały wyekscerpowane z następujących źródeł:

- *Современный толковый словарь русского языка* pod red. S.A. Kuznecova (СТСРЯ 2006),
- *Словарь русских глаголов* pod red. L.G. Babenko (СРГ 1999),
- *Семантика русского глагола* – monografia L.M. Vasil'eva (Васильев 1981),
- *Słownik współczesnego języka polskiego* pod red. B. Dunaja (SWJP 1996),
- *Часовники означающ перцепцју wzrokową we współczesnej polszczyźnie* – monografia M. Zawisławskiej (Zawisławska 2004),
- *Semantyka i składnia czasowników percepcji zmysłowej* – monografia R. Grzesiaka (Grzesiak 1983).

Oprócz tego pomocne były także uwagi zawarte w licznych artykułach, poświęconych problematyce czasowników percepcji wzrokowej. Dla szczegółowej charakterystyki wybranych czasowników wykorzystane zostały również inne niż wymienione wyżej słowniki współczesnego języka rosyjskiego i polskiego.

Źródłem użyć czasowników percepcji wzrokowej były korpusy tekstów: dla języka rosyjskiego *Национальный корпус русского языка*, a dla języka polskiego *Korpus Języka Polskiego Wydawnictwa PWN*.

W niniejszej pracy analizie podlegają tylko te czasowniki, dla których znaczenie percepcji wzrokowej jest znaczeniem podstawowym (co stwierdzamy na podstawie źródeł słownikowych). Dla zobrazowania tej zasady doboru przytaczam dla przykładu definicje słownikowe dwóch rosyjskich czasowników – *обозреть* i *коситься*:

***обозреть***

1.

Окинуть взором, осмотреть. *О. местность с вершины холма. О. жилище.*

2.

Исследовать, рассмотреть (в речи, статье и т.п.). *Задача журналиста - о. различные стороны жизни.* (СТСРЯ 2006: 431)

W powyższej definicji już pierwsze znaczenie poświadcza percepcję wzrokową, czyli znaczenie percepcji wzrokowej traktujemy jako znaczenie podstawowe.

Z kolei czasownik *коситься*:

***коситься***

1.

Становиться косым (1 зн.); кривиться. *Забор косится.*

2.

Смотреть искоса, сбоку. *К. на стоящих сбоку.*

### 3.

Относиться недружелюбно, с подозрением, неодобрением. Сначала все косились на незнакомца. (СТСРЯ 2006: 293)

posiada znaczenie percepcji wzrokowej, ale nie jest ono znaczeniem bazowym. Tego typu czasowniki nie podlegają analizie w niniejszej dysertacji, ponieważ percepcja wzrokowa nie mogłaby posłużyć jako punkt wyjścia dla analizy powiązań percepcji wzrokowej z innymi obszarami językowego obrazu świata.

Analizie nie podlegają w niniejszej pracy następujące grupy czasowników:

- czasowniki, które w zależności od kontekstu mogą oznaczać postrzeganie różnymi zmysłami, np.: *воспринимать, различать*,
- czasowniki typu: *впиваться, бросать, шwidrować, рzucać*, które posiadają znaczenie percepcji wzrokowej tylko w strukturze ustabilizowanych związków wyrazowych, np.: *бросать взгляд, впиваться взглядом, рzucać (spojrzenie), шwidrować (wzrokiem)*,
- czasowniki typu: *блестеть, брызжуть, излучать, искрпуть, выгядеть, бlyszчеć, skrzyć się, świećić, jaśnieć, белеть, алеть, зiеленіеć, brązowieć*,
- czasowniki kauzatywne typu: *показывать, иwidocnić, pokazać, ukazać (coś komuś)*.

Uwzględniamy za to czasowniki *przywidywać się/przywidzieć się, zwidywać się/zwidzieć się, идеться/иpивидеться, слетнуть (ослепнуть), прозреть (прозреть), ślepnąć, przejrzeć (odzyskać wzrok), ociemnieć, zaniwidzieć*, gdyż są one w stanie zaprezentować niezwykle interesującą funkcjonalność percepcji wzrokowej w językowych obrazach świata Rosjan i Polaków.

Do grupy analizowanych czasowników rosyjskich weszły m.in.: *вгядываться (вгядеться), вгядывать (вгяднуть), взирать, идать (ивидать), идеть (ивидеть, ивидать), идеться, воззряться, всматриваться (всмотреться), выгядывать (выгяднуть), высматривать (высмотреть), глзеть, глзеть (погладеть), глзеться (погладеться), досматривать (досмотреть)* i in.

W grupie analizowanych czasowników polskich znalazły się przykładowo takie czasowniki, jak: *dojrzeć, dostrzec (dostrzegać), gapić się, lustrować, naoglądać się, napatrzeć się, niedowidzieć, obejrzeć (ogłądać), ogłądać się, obserwować, obserwować się, ociemnieć, oślepnąć (ślepnąć), patrzeć, patrzeć się, podejrzeć (podglądać, podglądnać), podpatrywać (podpatrzyć), popatrywać, popatrzeć (popatrzeć), przejrzeć (przełądać)* i in.

Przyjmujemy, że kluczowymi słowami konceptu *percepcja wzrokowa* są czasowniki *видеть* i *видzieć*. Wybór ten nie jest przypadkowy. Po pierwsze – czasowniki te nazywają naturalną, uwarunkowaną biologicznie zdolność człowieka do percypowania elementów otaczającej rzeczywistości przy pomocy oczu. Po drugie – czasowniki te spełniają określony przez Z.D. Popową i I.A. Sternina warunek, który zakłada, że kluczowe słowo konceptu dominuje pod względem częstotliwości jego użycia, jest dostatecznie uogólnione pod względem swojej semantyki i stylistycznie neutralne. Oprócz tego wspomniane czasowniki są wieloznaczne, co jest, niewątpliwie, zaletą, ponieważ bogata polisemia jest pożądanym materiałem dla kognitywnej interpretacji (Попова, Стернин 2007: 178).

Praca składa się ze wstępu i następujących rozdziałów:

1. *К вопросу зрительной перцепции* – w rozdziale tym poruszona zostaje kwestia percepcji wzrokowej przede wszystkim z punktu widzenia neurofizjologii oraz szeroko rozumianej kultury,
2. *Зрительная перцепция с лингвистической точки зрения – история вопроса* – rozdział ten stanowi przegląd najważniejszych rosyjskich i polskich prac językoznawczych podejmujących problematykę percepcji wzrokowej,
3. *Когнитивизм в лингвистике и основные постулаты и термины когнитивной лингвистики, употребляемые в настоящей работе* – rozdział ten wyjaśnia i prezentuje podstawowe terminy kognitywizmu w językoznawstwie i wykorzystywaną w niniejszej rozprawie doktorskiej metodologię badań materiału językowego,
4. *Составление номинативного поля концепта – выделение глаголов зрительного восприятия* – wyjaśnione zostają zasady doboru czasowników percepcji wzrokowej jako materiału egzemplifikacyjnego,
5. *Анализ семантики единиц, составляющих номинативное поле концепта зрительное восприятие, и их контекстуальное употребление* – próba analizy powiązań konceptu *percepcji wzrokowej* z innymi konceptami na podstawie znaczenia czasowników percepcji wzrokowej i ich użycia w kontekście,
6. *Устойчивые выражения с глаголами зрительной перцепции в русском и польском языках* – w tej części dysertacji dokonujemy analizy funkcjonowania czasowników percepcji wzrokowej w ustabilizowanych związkach wyrazowych w języku rosyjskim i polskim,
7. *Понятийный базис концепта "зрительное восприятие"* – подведение итогов – podjęta zostaje próba ostatecznej syntezy budowy konceptu percepcji wzrokowej w rosyjskim i polskim językowym obrazie świata na podstawie reprezentacji czasownikowej.

Pracę kończy spis wykorzystanej literatury, resume w języku polskim oraz indeks rosyjskich i polskich ustabilizowanych związków wyrazowych, które znalazły się w ramach materiału egzemplifikacyjnego.

W pierwszym rozdziale analitycznym zatytułowanym *Анализ семантики единиц, составляющих номинативное поле концепта зрительное восприятие, и их контекстуальное употребление* semantyka jednostek leksykalnych, będących materiałem egzemplifikacyjnym, zanalizowana została najpierw w oparciu o materiał słownikowy, a następnie korpusowy. W rezultacie wydzielone zostały grupy wspólnych obszarów znaczeniowych, do których przyporządkowano wybrane czasowniki percepcji wzrokowej. Każda grupa znaczeń konfrontowana jest z człowiekiem, spojrzenie na semantykę uwzględnia więc faktor antropocentryczny, tak charakterystyczny dla lingwistyki kognitywnej. Jeden czasownik może być umieszczony nawet w kilku grupach wspólnych obszarów znaczeniowych – czasownik *видеть* zaliczamy przykładowo zarówno do grupy znaczeń *Widzenie vs. człowiek jako istota biologiczna* oraz *Widzenie vs. człowiek jako istota aktywna intelektualnie*.

Analiza słownikowa i korpusowa czasowników percepcji wzrokowej w języku rosyjskim i polskim pozwoliła spojrzeć na koncept *percepcji wzrokowej* z następujących punktów widzenia:

1. widzenie vs. człowiek jako istota biologiczna,
2. widzenie vs. człowiek jako osoba doświadczająca,
3. widzenie vs. człowiek jako istota socjalna,
4. widzenie vs. człowiek jako istota aktywna intelektualnie.

Kolejna część analityczna dysertacji *Устойчивые выражения с глаголами зрительной перцепции в русском и польском языках* poświęcona została ustabilizowanym związkom wyrazowym z czasownikami percepcji wzrokowej (analizie podlegało 231 takich związków – 99 przykładów rosyjskich i 132 przykłady polskie). Analizowane były przede wszystkim frazeologizmy, rzadziej – przysłowia.

Rozdział ten, jako kolejne ogniwo semantyczno-kognitywnego podejścia metodologicznego, umożliwił szersze spojrzenie na koncept *percepcji wzrokowej*, dopełniając charakterystykę związków interesującego nas konceptu z innymi konceptami.

W rozdziale tym nie rozgraniczaliśmy znaczeń czysto percepcyjnych i przenośnych czasowników percepcji wzrokowej, gdyż ich polisemia była kluczem do badania konceptu we wcześniejszym rozdziale

Ustabilizowane związki wyrazowe posiadają, jak wiadomo, bogatą otoczkę konotacyjną, utrwalone są w nich elementy kultury narodu, sposób widzenia świata i system wartości nacji, posługującej się danym językiem.

Na kwestię wartości wyrażanych w ustabilizowanych związkach wyrazowych zwróciliśmy szczególną uwagę. Do oceny prowokuje człowieka otaczająca rzeczywistość. R. Tokarski pisze, że obiektem wartościowania są te sfery życia, które są ważne dla człowieka, które tworzą podstawową sieć pojęciową dla orientacji człowieka w świecie (Tokarski 2003: 354). Ważny jest również sposób wyrażenia oceny na gruncie języka, stąd podjęliśmy próbę odpowiedzi na pytanie, jakie znaczenia tworzą czasowniki percepcji wzrokowej w strukturze ustabilizowanych związków wyrazowych z uwzględnieniem wartości wyrażanych na płaszczyźnie języka.

Analiza ustabilizowanych związków wyrazowych z czasownikami percepcji wzrokowej pozwoliła zauważyć następujące zależności między percepcją wzrokową a wartościowaniem:

1. ocena uwarunkowana związkiem percepcji wzrokowej z prawdziwością wypowiedzi ( np.: *своими (собственными) глазами видел, вижу Бог, widzieć na własne oczy, jak mnie widzisz żywego, widzieć jak na dłoni; com widział, to powiadam*),
2. ocena uwarunkowana komponentem emocjonalnym (np.: *глаза б мои не видели (видали) кого, чего; видеть не могу, не может и т.п. кого, что; ах прыкро, жал, ciężко patrzeć na kogoś, na coś; ах strach patrzeć, spojrzeć*),
3. ocena uwarunkowana komponentem przestrzennym
  - komponent przestrzenny *prosto-krzywo* (np.: *смотреть (глядеть) прямо в глаза, глядеть косо, patrzeć prosto w oczy, patrzeć krzywум okiem*),
  - ograniczenie przestrzeni komponentem antropocentrycznym (np.: *видеть не дальше своего (собственного) носа; не видать (не видеть, не увидать, не увидеть) как своих ушей кого, чего; widzieć tylko swój nos, koniec własnego nosa; widzieć tylko własny pępek, zapatrzeć się we własny pępek; прѣдzej zobaczyć swoje ucho niż (анижели) кого, со*),
  - komponenty przestrzenne *wysoko-nisko, w górę - w dół* (np.: *patrzeć wysoko, смотреть (глядеть) сверху вниз, смотреть снизу вверх, (чуть) от земли не видать*),
  - komponent przestrzenny szerokości (*patrzeć szeroko*),
  - inne komponenty przestrzenne (*patrzeć na coś z boku*),
4. ocena uwarunkowana komponentem animalistycznym (np.: *как баран на новые ворота смотреть, глядеть; смотреть волком; смотреть зверем; смотреть бирюком;*



*смотреть (глядеть) сычом (как сыч); глядеть как удав; гapić się (patrzeć, wpatrywać się) jak sroka w kość (w gnat); patrzeć (gapić się) jak cielę na malowane wrota; patrzeć wilkiem; patrzeć na kogoś jak na raroga),*

5. ocena uwarunkowana charakterystyką organu wzroku (np.: *смотреть (глядеть) другими (иными) глазами; смотреть (глядеть) чужими глазами на кого-что; смотреть (глядеть) большими, квадратными, круглыми, страшными глазами; patrzeć (spojrzeć) na kogoś, na coś innymi oczami (oczytma); obejrzeć coś, spojrzeć na coś fachowym okiem; patrzeć chciwym okiem; patrzeć na kogoś, na coś złym okiem; patrzeć na kogoś, na coś życzliwym (łaskawym) okiem),*

6. ocena uwarunkowana charakterystyką ramy postrzegania (np.: *подглядывать в щёлочку, в замочную скважину; видеть что через кошелёк; смотреть (глядеть) сквозь пальцы на что; подglądać przez dziurkę od klucza; patrzeć na coś przez palce),*

7. ocena uwarunkowana charakterystyką świetlną lub kolorystyczną (np.: *видеть всё в каком-либо свете; видеть/увидеть свет в конце тоннеля; не видеть (видать) света (белого); смотреть сквозь розовые очки на кого, на что; видеть всё в радужном свете; patrzeć czarno na świat; widzieć w czarnych [ciemnych, pomurych] kolorach [barwach]; widzieć {coś} w jasnych [różowych] kolorach [barwach]; widzieć {coś} w tężowych barwach; patrzeć na coś przez różowe okulary; patrzeć {na kogoś, w kogoś} jak w tężę),*

8. ocena uwarunkowana charakterystyką obiektu percepcji wzrokowej (np.: *за деревьями (из-за деревьев, за сосной) леса не видеть; смотреть не на что; смотреть в глаза смерти, опасности; patrzeć śmierci w oczy; widzieć źdźbło w oku bliźniego, a nie widzieć belki w swoim oku; w Rzymie być, a papieża nie widzieć),*

9. ocena uwarunkowana oceną subiektu percepcji wzrokowej (np.: *смотреть сентябрём; patrzeć z otwartą (rozdziałioną) gębą, z otwartymi (rozdziałionymi) ustami; śmierć zagląda – zajrzała [patrzy] {komuś} w oczy; bieda zagląda – zajrzała {komuś} w oczy).*

W uwzględnianych przez nas rosyjskich i polskich ustabilizowanych związkach wyrazowych na ocenę mogły wpływać różne komponenty, bywa, że nachodzą one na siebie, ale jeden z warunkujących ocenę komponentów zawsze wydaje się być dominujący i to właśnie on decydował o przydzieleniu związku wyrazowego do określonej grupy w klasyfikacji.

Po omówieniu każdego z wyżej wymienionych uwarunkowań oceny w ustabilizowanych związkach wyrazowych z czasownikami percepcji wzrokowej

dokonywaliśmy podsumowania dotyczącego funkcjonowania percepcji wzrokowej w językowym obrazie świata.

Analityczną część niniejszej rozprawy doktorskiej kończy rozdział *Понятийный базис концепта "зрительное восприятие" – подведение итогов*. W rozdziale tym w formie tabelarycznej przedstawiona została synteza konceptu *percepcji wzrokowej* wyrażonego przy pomocy reprezentacji czasownikowej. Badany koncept jest bogato reprezentowany zarówno w języku rosyjskim, jak i polskim. Tabela zawiera informacje dotyczące jądra pojęciowego (centrum) konceptu oraz bliższych i dalszych peryferii. Jądrem pojęciowym jest fizjologiczna strona percepcji wzrokowej, co stanowi punkt wyjścia dla wtórnych znaczeń czasowników percepcji wzrokowej. Bliższe peryferie tworzą przede wszystkim najczęstsze użycia metaforyczne. Dalsze peryferie odznaczają się najbardziej względnym charakterem i tworzące je komponenty spotykane są najrzadziej.

Koncept *percepcji wzrokowej* w języku rosyjskim i polskim charakteryzuje się ogromnymi podobieństwami, choć zauważalne są również różnice. Różnice te dotyczą najczęściej stopnia wyrazistości poszczególnych cech konceptu niż w pełnym braku danej cechy w jednym z badanych języków (choć takie przykłady również istnieją).

Przedstawiona w niniejszej pracy analiza czasowników percepcji wzrokowej nie jest oczywiście analizą ostateczną i wyczerpującą. Tworząc pole nominatywne konceptu kierowaliśmy się określonymi zasadami, które pozostawiły poza ramami materiału egzemplifikacyjnego wiele leksemów czasownikowych. Dalsza analiza konceptu *percepcji wzrokowej* powinna także uwzględnić wyrażenia typu: *głębokie spojrzenie, przepastne spojrzenie, wodniste oczy, oczy szeroko otwarte, w żywe oczy, скосить глаза, встретиться взглядами, пожурать взглядом*, tj. takie zwroty, w strukturze których nie pojawiają się, co prawda, czasowniki percepcji wzrokowej, ale które również bazują na scenariuszu percepcji wzrokowej. Należałoby również skupić się na innych częściach mowy reprezentujących koncept percepcji wzrokowej, co pozwoliłoby nappełnić strukturę konceptu jeszcze głębszą i wieloaspektową treścią.